

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU” CLUJ-NAPOCA**

**CONTRIBUȚIA PRESEI ROMÂNE ARĂDENE LA DEZVOLTAREA
DISCURSULUI POLITIC ÎN PERIOADA NEOACTIVISMULUI (1897-
1914)**

- Rezumat-

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
CERCETĂTOR ȘTIINȚIFIC I DOCTOR
DUMITRU SUCIU**

**DOCTORAND:
SINACI IONEL DOREL**

**CLUJ-NAPOCA
2014**

STRUCTURA

Argument

Istoriografia problemei

I. Cea de-a doua Tribună: „Tribuna Poporului” de la Arad

II. De la elite, la popor. Preocupări pentru democratizarea Partidului Național Român

II.1. Chestiunea națională – față în față cu discursul politic anti-transilvănean

II.2. De la autonomia teritorială, la autonomia națională. Preocupări pentru revizuirea programului politic de la 1881

III.3. Discursul politic tribunist în contextul politic central-european

III. Gruparea de la Arad - în fruntea mișcării politice a românilor transilvăneni

III.1. Campania pentru alegerea lui Vasile Mangra ca episcop al Aradului

III.2. Încercări de reconciliere româno-maghiară. Discursuri politice de tatonare

III.3. În lupta pentru susținerea învățământului confesional românesc

IV. Impunerea neoactivismului ca strategie politică oficială a PNR

IV.1. Primele alegeri parlamentare

IV.2. Experimentarea discursului politic parlamentar

IV.3. Disensiuni legate de înființarea unui ziar politic oficial al Partidului Național Român la Budapesta

V. Campania electorală din anul 1906 – vârful de formă al curentului neoactivist

V.1. Discursuri politice în parlamentul de la Budapesta

V.2. Regele Carol I – regele tuturor românilor. Participarea tribuniștilor la Marea Expoziție Jubiliară de la București

V.3. Pactul de la Găiceana – noi abordări în discursul tribunist

VI. Aradul – centru al organizării Partidului Național Român

VI.1. Inaugurarea palatului „Tribuna” – moment de glorie al presei românești din Transilvania

VI. 2. Români transilvăneni la începutul anului 1910. Noi provocări politice

VI.3. Tribuniștii împotriva tuturor. Externalizarea disensiunilor de la vârful PNR

VI.4. Criza monarhiei dualiste. Eșecurile succesive ale tratativelor româno-maghiare și radicalizarea discursului politic românesc

VII. Considerații finale

Bibliografie

REZUMAT

Pe măsură ce crește numărul știutorilor de carte, presa va juca un rol din ce în ce mai important în viața oamenilor. Întâi în marile orașe, apoi și la nivelul satelor, presa se impune cu forță ca fiind principalul mijloc de informare, dar și de educare politică, economică sau culturală a cititorilor. În cazul românilor transilvăneni, preotul sau învățătorul cu „foaia” în mână devenea o imagine tot mai vizibilă. „Ce mai scrie la ziar?” era întrebarea care se punea imediat după salutul de politețe, astfel că „noutățile” se răspândeau în popor.

Arădeanului Ioan Slavici îi revine marele merit de a fi transformat presa într-un vehicul mediatic în stare să pătrundă „până în ultima colibă românească” din spațiul transilvan. Această lumină ce pătrundea peste tot era alimentată, firește, de „soarele ce răsare de la București”. În altă ordine de idei, prin presă se transmiteau toate comunicatele importante ale Partidului Național Român, toate discursurile fruntașilor politici și toate noutățile importante. Presa devenea astfel indispensabilă, fiind extensia de comunicare publică a Partidului

Național Român. Presa era „oficioasă”, era „autorisată” și, prin urmare, credibilă. Presa devenea, tot mai mult, un document. Politicienii se raportează la ea, iar în momentele de criză (1895, 1899, 1902, 1910-1911) recursul la colecția de ziare devine un atribut pe care se întemeiază aproape orice discurs politic.

Începând cu toamna anului 1895, între tribuniști și câțiva dintre liderii Partidului Național Român apar primele conflicte. Confiscarea *Tribunei* de către bătrânul fruntaș național I. Rațiu, în temeiul „*patrimoniului de partid*”, n-avea să conducă și la dispariția tribunismului. Spirite libere, moderne, care simțeau că mai aveau multe de făcut în ceea ce privește afirmarea politică a românilor transilvăneni, tribuniștii se regroupează în jurul „*sâmburelui sănătos*” de la Arad și începând cu anul 1897 vor scoate aici un nou ziar, *Tribuna Poporului*. Deși „*vechea*” *Tribună* de la Sibiu va mai apare până în anul 1903, publicația va fi văduvită de principalele sale condeie gazetărești, îndepărtându-se tot mai mult de ceea ce înțelegem prin „*tribunism*” – acest curent cultural-politic cu largă penetrare în popor. Eliberați de prăfuita teorie a pasivismului și de învechitele idei ale elitismului și separatismului ardelenesc, în doar câțiva ani tribuniștii arădeni vor scoate cel mai puternic ziar politic din Transilvania, având numeroși cititori și în România. Pe de altă parte, conjuncția activismului arădean cu tribunismul avea să conducă, după nici opt ani de la apariția gazetei, la schimbarea strategiei politice a Partidului Național Român și la revenirea românilor transilvăneni la viața politică parlamentară de la Budapesta. Mai departe, tribuniștii arădeni aveau să se implice în educarea electorală și politică a românilor cu drept de vot, la trezirea conștiinței naționale, la coordonarea campaniilor electorale „*în cel mai rău sistem politic din Europa*” și la dezvoltarea colaborării politice a naționalităților din monarhie. Dar, de departe cel mai mare merit al tribuniștilor arădeni ține de dezvoltarea discursului politic al românilor transilvăneni: de la susținerea autonomiei pe baze istorice, la autonomia pe principiul majorității populației; de la discursul de atitudine politică, la cel de activitate politică, iar în final, la promovarea conceptului de

autodeterminare. Un parcurs dificil, care avea să șlefuiască discursul politic al fruntașilor românilor transilvăneni și să pregătească generația Marii Uniri.

Tot acest parcurs al discursului politic este legat, indisolubil, de evoluția politică, economică, socială și culturală a societății românești transilvănene de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului următor. „*Cea de-a doua Tribună*” – cum va rămâne în istoriografie *Tribuna* arădeană - pornește la drum în condiții destul de grele. Scandalul politic de la vârful Partidului Național Român era în toi, iar concurența pe piața publicisticii politice românești din Transilvania nu era una prea ușoară. Stând alături de liberalii din Regat, tribuniștii arădeni aveau de înfruntat și atitudinea ostilă a presei conservatoare bucureștene. În Banat, în imediata lor vecinătate, dominau Mocioneștii, iar la Orăștie se schimbau generațiile de luptători. În aceste condiții, dominarea pieței publicistice se putea realiza doar după acapararea prealabilă a structurilor de putere din eparhia Aradului. Acest lucru se realizează pe parcursul a doi ani de confruntări, când reușesc să-l impună ca episcop al Aradului pe Iosif Goldiș, cu program „*pastoral tribunist*” semnat cu acte în regulă. Cu ocazia banchetului de instalare al noului episcop are lor un prim contact al tribuniștilor arădeni cu Tisza István, relațiile dintre gruparea arădeană și viitorul prim-ministru maghiar cunoscând – în perioada supusă studiului nostru – un parcurs cât se poate de interesant.

După ce cuceresc pozițiile-cheie în eparhie și își impun oamenii în fruntea instituțiilor școlare din subordinea acesteia, urmează strategia impunerii la nivelul conducerii Partidului Național Român. Tribuniștii arădeni aveau deja de partea lor un element invincibil: notorietatea. Ajunseseră la câteva mii de abonați permanenți, care proveneau din toată Transilvania, dar și din Regat, iar din punct de vedere economic reușiseră să se rentabilizeze, fapt care le permitea să adopte o politică editorială independentă. Volumele cu caracter autobiografic și monografiile de personalități cercetate au evidențiat, de asemenea, tendința

tribuniștilor arădeni de a se constitui într-un veritabil „*stat-major*” politic și cultural al românilor transilvăneni.

Discursul politic publicat în paginile *Tribunei* este extrem de variat. Sunt publicate discursurile rostite de către frunțașii politici la întâlnirile populare de protest față de numeroasele abuzuri săvârșite de către autoritățile maghiare, după cum sunt tipărite, integral, și discursurile politice ale deputaților români rostite în parlamentul de la Budapesta. Nu lipsesc nici discursurile din congregațiile comitatense sau chiar cele rostite la congresele naționale bisericești. Discursurile electorale sunt de asemenea foarte interesante, dar și discursurile polemice, care n-au lipsit în nici o perioadă din intervalul studiat. Disputele confesionale sunt transpuse uneori și în plan politic, dar de fiecare dată frunțașii politici ai românilor transilvăneni fac apel la înțelegere și la conlucrare. La fel se întâmplă și în cazul „*curentului anti-transilvănean*”, care se manifesta la începutul secolului al XX-lea prin unele medii bucureștene, atât de bine evidențiat de către primul mare critic al literaturii noastre, tribunistul Ilarie Chendi.

Aproape două decenii Aradul a jucat rolul de capitală politică a românilor transilvăneni, iar cei care au contribuit decisiv la aceasta au fost, cu siguranță, tribuniștii. Iar în acest mare curent politic și cultural – am numit tribunismul – trebuie să-i încadrăm și pe ziaristii de la *Românul*, care l-au continuat cu succes. În fond, *Românul* a asimilat toată zestrea materială și umană a *Tribunei*, prin fuziunea – prin absorbție, ce-i drept – de la începutul anului 1912.

Transmiterea discursului politic de la elite, la popor, reprezenta una dintre marile preocupări ale oamenilor politici de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Deși fusese trecută printre prioritățile revendicărilor revoluționare ale anului 1848, libertatea presei era încă departe de acest deziderat. Pentru presa aparținând naționalităților nemaghiare, Ungaria de la cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea era departe de a reprezenta un cadru propice de dezvoltare. Lipseau nu doar fondurile financiare necesare întemeierii acesteia, dar lipsea și știința de carte a publicului căruia urma să i se adreseze. Cenzura era și ea una cât se poate

de opresivă, iar pentru a putea funcționa fiecare ziar politic era obligat să depună o cauțiune bănească destul de consistentă, garanție financiară din care se extrăgeau amenzile aplicate în sarcina celor ce comiteau „*delict de opinie*” în contra intereselor statului. Iar în condițiile în care statul era unul opresiv, orice manifestare de libertate devenea una infracțională.

Demersul nostru pornește de la prima criză majoră care se manifestă la vârful Partidului Național Român din Transilvania, imediat după grațierea memorandiștilor. Cadrul de expresie al crizei politice este, firește, presa. *Tribuna* sibiană – pe care Ioan Slavici o întemeiase la 1884, ca bun al întregului popor român din Transilvania - ajungea „*patrimoniu de partid*”, iar Institutul Tipografic „*avere națională*”. Doar pentru atâta lucru să fi început neînțelegerile dintre fruntașii Partidului Național Român? Se pare că da, deoarece politica și presa începuseră să meargă mână în mână. Nu se mai putea face politică fără a avea de partea ta și un ziar în care să-ți expui ideile și, mai ales, principiile. Această conjuncție a presei cu politica avea să producă mutații profunde în ceea ce privește relațiile care se stabilesc între politicieni și ziariști. La început, diferența dintre oamenii politici și cei de presă era una aproape insesizabilă. Chiar Ioan Slavici, care va încerca tot timpul să se țină departe de politica propriu-zisă, acceptă într-o perioadă și funcții la nivelul conducerii Partidului Național Român. La fel stau lucrurile și în cazul lui Ioan Russu-Șirianu, care va dobândi – pentru o scurtă perioadă de timp – și o experiență politică parlamentară. Această legătură strânsă a presei cu politica este cât se poate de evidentă și dacă avem în vedere sediile în care cele două se manifestă. De cele mai multe ori acestea coincid până la identificare, atât la Sibiu, cât și la Timișoara, Lugoj sau la Arad. Redacția ziarului era și sediul clubului comitatens sau chiar rezidența oficială a Partidului Național Român, cum se va întâmpla la Arad după inaugurarea palatului *Tribunei*.

Pe măsură de politicienii „*evadează*” de sub tutela arhierilor, presa politică a românilor transilvăneni cunoaște, la rândul-i, același proces. Firește, nu

este și cazul presei bisericești – „*Telegraful Român*”, „*Unirea*”, „*Biserica și Școala*” etc. – care va rămâne și pe mai departe în slujba celor două biserici naționale, chiar dacă vom asista, deseori, la o imixtiune a acestora în „*trebile politice*”. Pe de altă parte, putem vorbi despre o reciprocitate din acest punct de vedere, deoarece și presa politică se va exprima referitor la biserică și la prestația conducătorilor acestora. Și în acest caz există o conjuncție, deoarece biserica, școala, presa și partidul românilor transilvăneni slujeau, în final, același interes național.

Așa ajungem la discursul politic și la necesitatea difuzării acestuia în rândul poporului. Această necesitate derivă din procesul de democratizare a vieții politice, fenomen care se manifestă în această perioadă în tot spațiul central-european. În cazul românilor transilvăneni se impunea cu necesitate reorganizarea Partidului Național Român și adoptarea unei strategii politice unitare. Este momentul *Tribunei Poporului* de la Arad, care se pune în fruntea acestei mișcări. Tribuniștii arădeni militează pentru transformarea Partidului Național Român dintr-un partid elitar, într-unul democratic și propun în acest sens un proiect politic concret. Ideologii mișcării sunt Vasile Goldiș, Ioan Mihu și Eugen Brote, iar vehiculele mediatice sunt *Tribuna Poporului* și *Libertatea*. Este un proces lung și dificil, care se va materializa abia la începutul anului 1905. Neoactivismul și tribunismul stau și ele în conjuncție, orice încercare de a le separa fiind sortită eșecului. Chiar mai mult, după „*trădarea*” mangristă și căderea în dizgrație a lui Ioan Slavici și a lui Eugen Brote, la Arad putem vorbi despre un „*neotribunism*”, curent politic și cultural care se manifestă printre „*tinerii oțeliți*” din jurul lui Goga. Și, pentru că am ajuns să vorbim despre scriitori, rolul acestora în edificarea tribunismului arădean și în șlefuirea discursului politic al românilor din Ungaria este unul covârșitor. Poate că una dintre cele mai spectaculoase dispute ale perioadei la care ne referim ține de implicarea scriitorilor în presă și, implicit, în politică. S-au publicat zeci de articole în acest sens în *Tribuna*, dar și *Românul*, iar la aceste dezbateri au

participat scriitori din toate provinciile locuite de români. Și nu fără temei, deoarece discuția în cauză era la fel de actuală atât la Arad, Sibiu, Blaj, Brașov sau Timișoara, cât și la București, Paris, Berlin, Viena sau la Budapesta. Peste tot se aflau scriitori implicați în presă și în politică, spre disperarea politicianilor proveniți din mediul aristocratic, mai puțin inspirați în ceea ce privește mânăuirea condeiului. Curentul era unul european, iar Zola, de exemplu, nu se sfa să se prezinte ca ziarist și relata de zor despre „*afacerea Dreyfus*”. Discursul politic tribunist era unul de succes mai ales pentru faptul că era scris de profesioniști ai condeiului. Ilarie Chendi, bunăoară, strălucește prin claritatea și eleganța scrierii. Ioan Slavici este imbatabil prin forța argumentelor, iar Octavian Goga prin impetuoșitatea articolelor pe care le publică. Am găsit articole politice excelente scrise de către marele nostru dramaturg I.L. Caragiale, dar și de către Duiliu Zamfirescu sau de istoricul A. D. Xenopol. Acestora li se adaugă și câțiva politicieni sau clerici, care posedă excelente calități discursive: Iuliu Maniu, Roman Ciorogariu, Vasile Goldiș sau chiar „*badea*” George Pop de Băsești, de la care ne-a rămas unul dintre cele mai savuroase reportaje din toată publicistica tribunistă. Toți au contribuit la dezvoltarea discursului politic românesc, de la cel privind susținerea autonomiei teritoriale, la autonomia națională și, în final, la discursul privind promovarea conceptului de autodeterminare. Un parcurs dificil, dar care avea să pregătească generația politică ce va înfăptui Marea Unire.